

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ТА НАУКОВОГО ПРОЦЕСУ РЕСТАВРАЦІЇ В ПРОФІЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

*Національний університет "Львівська політехніка",
кафедра архітектури та реставрації*

¹ *Mykola.V.Bevz@lpnu.ua;
ORCID¹0000-0003-1513-7045*

² *Mariana.v.kaplinska@lpnu.ua;
ORCID²0000-0001-8270-7349*

© Бевз М. В., Каплінська М. В., 2019

<https://doi.org/10.23939/sa2019.1s.011>

Розглянуто особливості реалізації процесу підготовки фахівців з реставрації об'єктів культурної спадщини. Висвітлено організаційно-навчальні та інструментальні питання провадження реставраційної освіти та її наукового забезпечення в провідних профільних інституціях Сполучених Штатів Америки (Східного берега), зокрема в навчальних програмах в університетах, реставраційних лабораторіях при музеях та приватних фірмах.

Ключові слова: реставрація, освіта, обладнання, США, кафедра архітектури та реставрації, обмін досвідом.

Постановка проблеми

Збереження культурної спадщини – гостра проблема українського суспільства, адже в сучасних реаліях пошкодження, руйнування чи навіть втрата унікальних пам'яток, цінність і вартість яких важко перебільшити, стали звичним явищем. Це одночасно дуже складна проблема, пов'язана і зі стратегічним баченням розвитку держави. Вона дотична до формування національної та громадянської ідентичностей, пов'язана зі становленням зрілого пам'яткоохоронного законодавства, і в широкому сенсі з цивілізованістю та якістю життя. Ефективне збереження культурної спадщини, з одного боку, неможливе без глибинних змін у суспільстві, а з іншого – конкретні вдалі приклади збереження, реставрації та охорони пам'яток здатні стати поштовхом до таких змін.

Одним із важливих кроків до належної оцінки та розуміння цієї проблеми може стати закордонний і міжнародний досвід організації освітнього процесу та наступної практичної діяльності у ділянці реставрації. Можливості для такого обміну інформацією та досвідом для українських науковців стають щоразу ширші, а його результатом для кафедри архітектури та реставрації має стати високий рівень підготовки фахівців. Важливим аспектом нашого підходу є широкий погляд на проблему підготовки фахівців з реставрації у різних ділянках галузі – від рухомої музейної спадщини до нерухомих пам'яткових архітектурних та містобудівних комплексів.

Мета статті – проаналізувати особливості освітнього процесу в реставраційній галузі у Сполучених Штатах Америки, а також розкрити характер його науково-технологічного забезпечення на тлі практичної реалізації консерваційно-реставраційних робіт. Матеріал дослідження використаний для порівняння із ситуацією в Україні.

Виклад основного матеріалу

Кафедра архітектури та реставрації запросила цього року двох лекторів зі США за програмою Fulbright Scholar Program¹: Ольгу Ярему-Винар, реставраторку музейних тканин з музею мистецтва

¹ Надати можливість "побачити, чим дихає світ" – так задекларовано основну мету однієї із найавторитетніших програм наукового обміну імені Фулбрайта, яку спонсорує уряд США (Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди).

Метрополітен, Нью-Йорк (у співпраці з Львівським історичним музеєм), а також Юрія Янчишина, приватного реставратора історичних меблів, також із Нью-Йорка. Це знайомство започаткувало подальшу перспективну співпрацю. Зокрема, Юрій Янчишин разом із американським істориком архітектури Мироном Стахівим організували та провели візит делегації кафедри архітектури та реставрації інституту архітектури “Львівської політехніки” у складі завідувача кафедри, доктора архітектури, професора Миколи Бевза, а також асистента, кандидата архітектури Мар’яни Каплінської у США (Лабунський, ред., 2017). Мета подорожі (організованої на кошти гранту, який надали НТШ в Америці та приватні донори) була ознайомитися зі станом реставраційної освіти, науки та практики на прикладі ключових профільних інституцій у США. Заодно ставили за мету налагодити професійні контакти із провідними науковцями та викладачами американських інституцій та представити академічні досягнення і проблеми підготовки кваліфікованих фахівців із реставрації в Україні на прикладі кафедри архітектури та реставрації. Також у часі візиту презентувалися визначні архітектурні та мистецькі пам’ятки України.

Рис. 1. Візит у Делаверський університет; зліва направо: Мирон Стахів, Річард Волберс, Микола Бевз, Юрій Янчишин (фото автора, 2017)

Програма візиту передбачала відвідини:

- реставраційних лабораторій музею мистецтва Метрополітен – The Metropolitan Museum of Art, Нью-Йорк (текстиль, живопис, об’єкти – textile, paintings, objects conservation labs);
- реставраційну лабораторію музею сучасного мистецтва (objects conservation lab, Museum of Modern Art), Нью-Йорк;
- реставраційного центру інституту красних мистецтв Нью-Йоркського університету (Institute of Fine Arts, New York University, реставраційна освітня програма), Нью-Йорк;
- школи архітектурного проектування та охорони пам’яток (School of Architecture Planning and Preservation) Колумбійського університету, Нью-Йорк;
- приватної реставраційної майстерні Юрія Янчишина – Period Furniture Conservation, яка спеціалізується на реставрації унікальних зразків історичних меблів;
- приватних реставраційних лабораторій, зокрема – Jablonski Building Conservation, Inc., Нью-Йорк;
- приватної архітектурної фірми – Howard L. Zimmerman Architects, P.C., Нью-Йорк, яка спеціалізується на збереженні, реставрації та адаптації історичної забудови (зокрема, була надана можливість детально познайомитися з одним із об’єктів в стані реставрації – колишній будинок Нью-Йоркської страхової компанії, збудований у 1868–1870 pp.);

- школи збереження історико-архітектурної спадщини (магістерська програма – Historic Preservation) та реставраційних лабораторій інституту дизайну Пенсільванського університету, Філадельфія;
- реставраційних лабораторій музею археології та антропології Пенсільванського університету, Філадельфія;
- школи реставрації творів мистецтва Вінтертур Делаверського університету (Вінтертур, Вілмінгтон; магістерська програма) та її реставраційних лабораторій;
- центру історичної архітектури та дизайну Делаверського університету, Ньюарк;
- Смітсонівського (Smithsonian) інституту музейної реставрації, Світленд;
- Заповідника в історичному маєтку Джорджа Вашингтона в Маунт-Верноні (ознайомлення з досвідом реставрації самого будинку, реставрації та відтворення господарських споруд комплексу, збереження історичного ландшафту);
- реставраційних лабораторій музею красних мистецтв (painting and objects conservation labs, Museum of Fine Arts), Бостон;
- реставраційні лабораторії музею Пібоді Ессекс (objects conservation laboratories, Peabody Essex Museum), Салем;
- дендрохронологічну лабораторію Historic Deerfield, Inc.
- архітектурну школу Массачусетського технологічного інституту, Кембридж;
- Український науковий інститут Гарвардського університету, Кембридж.
- Північно-східне регіональне управління збереження історичної архітектури (Historic Architecture, Conservation and Engineering, Northeast Regional Office).

Захоплює вже те, що справу збереження культурної спадщини у США вивчають системно та дуже глибоко професійно. Як бачимо вже із назв у наведеному переліку, академічні програми, пов'язані з реставрацією чи збереженням культурної спадщини, вирізняються власною специфікою та акцентами у підготовці фахівців. Наприклад, Вінтертурська програма Делаверського університету пропонує комплексний інженерний підхід до реставраційної освіти, набираючи студентів з різноплановим досвідом (це можуть бути хіміки, архітектори, реставратори малярства, дерева, тканин, інтер'єрів тощо) і так само різнопланово їх навчаючи (на першому році навчання усі, незалежно від ділянки свого безпосереднього зацікавлення, послідовно проходять курси реставрації об'єктів, текстилю, малярства та ін.), декларуючи свою фахову філософію як – “вирішення проблем...”². Школа державної політики та адміністрації того ж університету робить наголос на підготовці істориків архітектури та управлінців у сфері охорони історико-архітектурного середовища (приклад студентської роботи з обстеження об'єктів історичної забудови див. рис. 2). Інститут красних мистецтв Нью-Йоркського університету донедавна пропонував дві академічні програми з реставрації: загальна реставрація (General Conservation Program), реставрація книги (Mellon Library & Archive Conservation), до яких додалась реставрація творів медійного мистецтва (Time-based Media Art Conservation). Сьогодні тут виокремлюють такі напрямки реставрації: творів сучасного мистецтва, т.зв. об'єктна консервація, – малярства, фотографій, паперу, архівних документів, медійного мистецтва та ін. (The Institute of Fine Arts, 2017).

Підготовка магістрів триває переважно 3 роки. За цей час, наприклад, у Нью-Йоркському університеті студенти вивчають 22 навчальні дисципліни, 15 із яких безпосередньо пов'язані із реставрацією, а 7 – з історією мистецтва. Програми передбачають літні практики. Для прикладу, цілий третій рік навчання в магістерській реставраційній програмі Делаверського університету відводиться для практики студентів у зовнішніх інституціях – музейних чи приватних лабораторіях, де вони під наглядом керівників працюють над реставрацією пам'яток, удосконалюючи набуті вміння.

Спільною рисою таких установ є дуже високий рівень технічного обладнання. Типово академічні програми мають по кілька різних реставраційних лабораторій, залежно від специфіки об'єктів реставрації (для малярства, паперу, об'єктів, до яких належать вироби з кераміки, каменю, скла тощо), що складаються з окремих приміщень для мокрих і сухих, “брудних” і делікатних

² За словами професора Делаверського університету Річарда Волберса.

процесів. Лабораторії, зазвичай, укомплектовані кількома видами оптичних мікроскопів (стереоскопічні, поляризаційні, тринокулярні тощо), переважно стаціонарних, але у деяких випадках і портативних, або ж із портативною оптичною головою, що дає змогу досліджувати особливо цінні пам'ятки неінвазивно. Окрім мікроскопів, у лабораторіях встановлено спектрометри, печі, рентгенівські апарати (в окремих приміщеннях). У кожній – обов'язково встановлено витяжні системи та шафи, аварійні душі. Науковці чи студенти готують проби матеріалів для комплексного аналізу, використовуючи у разі потреби закріплювачі, епоксидні смоли,пилки та шліфувальні машини. Програми з архітектурної освіти та реставрації обов'язково забезпечують своїх студентів майстернями для експериментів із матеріалами та архітектурними формами (рис. 6–9).

Попри те, що американське законодавство не має чіткого єдиного стандарту (як в Україні ДБН-А.2.2-14:2016 (Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2017), склад та зміст науково-проектної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування), який би регламентував реставраційні чи будівельні роботи на пам'ятках архітектури, дбайливе ставлення до спадщини має тісний зв'язок із почуттям патріотизму та глибоко закорінене в американському суспільстві. У США в багатьох університетах реставраційна освіта безкоштовна, і конкурс на такі програми серед студентів дуже великий. Разом із тим, університети змагаються за найкращих студентів і заохочують їх цікавими пропозиціями закордонних практик.

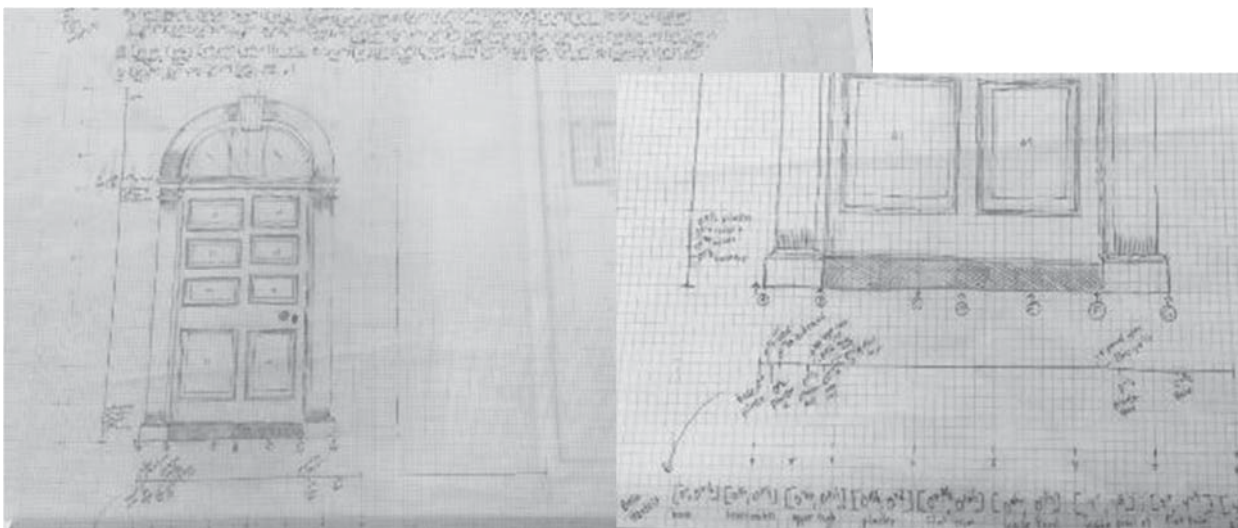

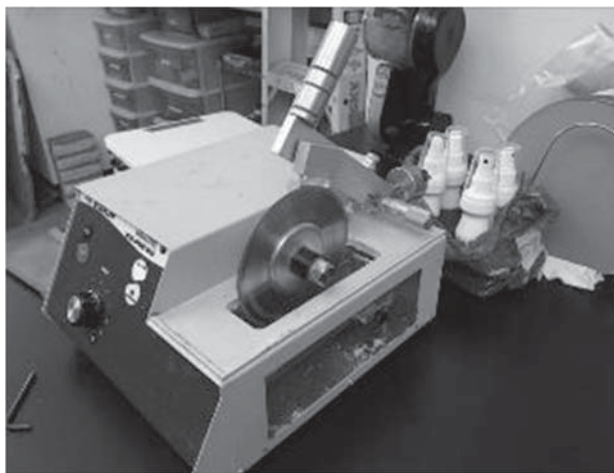
Рис. 2. Студентська робота з дослідження історичної забудови, Школа державної політики та адміністрації, Делаверський університет (фото автора, 2017)

Рис. 3. Лабораторія музею археології та антропології університету Пенсильванії (фото автора, 2017)

Рис. 4. Навчальна лабораторія Делаверського університету в музеї Вінтертурі (фото автора, 2017)

а

б

Рис. 5. Підготовка зразка для дослідження в лабораторії Jablonski Building Conservation, Inc.:
а – порізка; б – шліфування (фото автора, 2017)

Рис. 6. Навчальна майстерня архітектурної школи
Колумбійського університету
(фото автора, 2017)

Рис. 7. Навчальна лабораторія архітектурної
школи Колумбійського університету
(фото автора, 2017)

Рис. 8. 3d принтери в архітектурній школі
Колумбійського університету

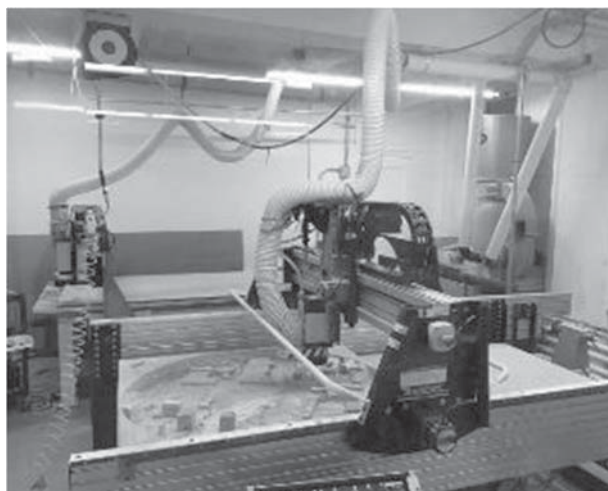

Рис. 9. Виготовлення макету (3d-різьблення)
в архітектурній школі Колумбійського
університету

Рис. 10. Студент демонструє своє дослідження запахів історичної бібліотеки, архітектурна школа, Колумбійський університет (фото автора, 2017)

Рис. 11. Відвідини будинку колишньої Нью-Йоркської страхової компанії під час його реставрації (на розі Бродвею та Леонард Стріт). Зліва направо: Мирон Стахів, Мар'яна Каплінська, Микола Бевз, Леслі Берман (керівник проекту). Фото автора, 2017

Висновки

Навчальна програма для студентів магістратури “Львівської політехніки”, які навчаються за спеціалізацією з реставрації пам’яток архітектури та містобудування, у загальних рисах відповідає за скерованістю до подібних американських програм. Проте різниця спостерігається у більшій прив’язаності американського навчального процесу до практик, а також у більшому технічно-інструментальному наповненні вивчення окремих дисциплін та навчального циклу загалом. Студенти у США більше працюють з приладами – лазерними сканерами, мікроскопами, спектрометрами та ін. Вони не зобов’язані вміти дуже докладно з ними працювати, але мусять добре орієнтуватися у їхніх можливостях, межах застосування для вирішення конкретних реставраційних завдань.

Досвід навчальних установ США показує шляхи покращення матеріально-технічної бази для реставраційної освіти. Спеціалізовані реставраційні кафедри мусять мати власну лабораторну базу для виконання стандартних дослідницьких операцій – визначення видів будівельних матеріалів та їх складу, петрографічних досліджень, найпростіших хімічних аналізів та ін. Такі лабораторії існують при факультетах, але можна їх організовувати й на міжфакультетському рівні.

Розвиток реставраційного знання неможливий без кореспонденції та обміну інформації із загальнодержавним центром реставраційної та пам'яткоохоронної документації (на жаль, в Україні такий центр дотепер не створено). Дуже важливі також постійні контакти та легкий доступ до архівної інформації – як з центральними державними архівами чи з місцевими та регіональними архівами. У США отримання такої інформації не є дуже складним процесом на відміну від української практики.

Матеріальне забезпечення реставраційних кафедр мусить включати також належно комп'ютеризовані навчальні класи із відповідним програмним забезпеченням – чи то для опрацювання матеріалів 3-d обмірів, чи для 3-d моделювання, чи для інших науково-проектних реставраційних завдань. Оновлення парку комп'ютерної техніки завжди актуальний процес для навчальних закладів, адже більшість потреб в освіті та праці сучасного архітектора-реставратора забезпечує персональний комп'ютер. Тому якість освіти часто залежить, насамперед, від технічних можливостей кафедри та фаховості викладачів, а також від самовідданої праці і викладачів, і студентів. В американських вишах багато важить добре технічне забезпечення навчального процесу.

Поза сумнівом, для архітекторів-реставраторів дуже важливе проходження принаймні в останні роки навчання хоча б деяких курсів із практичної консервації та реставрації. Такі курси можуть бути реалізовані у формі невеликих курсових робіт для певних невеликих об'єктів, на яких можна працювати власними руками. Воно сприятиме розумінню відповідних проблем, підходів та методів, апробації засвоєних теоретичних засад реставрації в реальних умовах. Таке знання технології допоможе архітекторові ухвалювати адекватні проектні рішення. Проте така форма потребує наявності виробничих майстерень. Вони повинні бути обладнані найпоширенішою будівельною технікою та дозволяти виконувати нескладні будівельно-реставраційні операції – відтворювати втрачені елементи, моделювати форму з штучного каменю, працювати з деревом та ін. Досконало така майстерня працює в Колумбійському університеті (рис. 6–7).

У справі підготовки реставраторів творів мистецтва ситуація складніша, адже тут студенти не лише розробляють проекти реставрації, а працюють безпосередньо в матеріалі, причому, переважно зі справді цінними об'єктами – фрагментами архітектурного вистрою пам'яток, музейними експонатами, археологічними знахідками тощо. Тут велике значення має власна науково-лабораторна база, без використання якої правильна ідентифікація твору, вибір методів та матеріалів для його збереження, захисту та реставрації не є можливими. Наприклад, захист від біоуражень (Charola, McNamara, and Koestler, eds., 2011). Тоді як опанування теоретичних засад реставрації та майстерність студентів у ручній роботі на кафедрі АТР НУЛП не викликають сумнівів, доводиться констатувати суттєвий брак належного обладнання реставраційних майстерень.

Зважаючи ж на те, що реставрація в останні десятиліття стала високотехнологічною наукою, і в світовій практиці щодо кожного висновку про об'єкт та для підготовки проекту його реставрації вимагається глибоке наукове всебічне дослідження (яке мусить містити й лабораторну складову), комплектація таких лабораторій, принаймні базовими приладами, – ключова умова подальшого розвитку реставраційної професії в Україні.

Американська освітня практика багата на різноманітні наукові заходи (конференції, семінари та воркшопи), які сприяють залученню студентів до дискусій щодо вирішення конкретних реставраційних завдань вузького чи широкого дискурсу. Такі форми сприяють формуванню зрілого та науково мислячого покоління спеціалістів. Прикладів таких акцій в американських університетах можна подати безліч (Koestler, DePriest, Rogala, and other, 2016; Bishop, eds., 2014; Charola, McNamara, and Koestler, eds., 2011). Особливо цінними можна вважати приклади, коли студенти

беруть участь у експериментальних прикладних розробках наукового характеру. Унікальними прикладами таких можуть бути реставраційні реконструкції виконані під керівництвом Ріка і Лаури Бравнів із залученням студентів із різних університетів – відтворення у натуральну величину дерев'яного підйомального крану з XVIII ст. чи відтворення декорованого розписами склепіння та конструкції даху дерев'яної синагоги XVII–XVIII ст. з Гвіздця у Галичині для музею історії польських євреїв POLIN. Над цим об'єктом працювало протягом кількох років понад сотню студентів з різних навчальних закладів Сполучених Штатів та Європи (Brown, R., Brown L. and Penny Schwartz, P. 2014).

Бібліографія:

- Bishop, K., eds., 2014. *Prospectus 4 Generation*. Philadelphia: PennDesign.
- Brown, R., Brown L. and Penny Schwartz, P. 2014. *Gwozdziec: Re!Construction*. Norwell-Warszawa: Handshouse Studio & BOOKMARK SA.
- Charola, A. E., McNamara, Ch., and Koestler, R. J., eds., 2011. *Biocolonization of Stone: Control and Preventive Methods. Proceedings from the MCI Workshop Series*. Edited by Smithsonian Institutin, Scholarly Press, Washington: Smithsonian Contributions to Museum Conservation.
- Institute of Fine Arts, 2016. *Annual 2014–2015*. New York: New York University.
- Koestler, R. J., DePriest, P., Rogala, D., and other, 2016. The Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture, Design and Conservation, School of Conservation. *The mechanics of Art Materials and its Future in Heritage Science: a Seminar and Symposium*. Washington, USA, 24–25 October 2016. Washington: Smithsonian Arts and Industries Building.
- Sheppard, R., Ames, D., Reedy, Ch., 1984–2009. *Halfway to Historic*. Newark: University of Delaware Printing.
- The Institute of Fine Arts, 2017. *The Conservation Center of the NYU Institute of Fine Arts*. [online] New York: NYO Available at: <<https://www.nyu.edu/gsas/dept/fineart/conservation>> [Accessed 10 December 2017].
- Бевз, М., 2014. Проблеми дослідження, збереження і реставрації об'єктів культурної спадщини. *Збірник наукових праць кафедри Реставрації і реконструкції архітектурних комплексів*. Львів: Растр-7.
- Лабунський, В., гол. ред., 2017. Чи можливо законсервувати українське минуле. *Нова газета* [online] 36 (441), с. 22. Доступно: <http://novagazeta.info/archives_pdf/2017/ng_441.pdf> [Дата звернення 10 Лютий 2017].
- Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2017. ДБН А.2.2-14-2016 *Склад та зміст науково-проектної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування*. Мінрегіон України: Київ.
- Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, 2015. *Fulbright Scholar Program* [online] Доступно: <http://doir.phdpu.edu.ua/?page_id=146> [Дата звернення 10 Лютий 2017].

References:

- Bishop, K., eds., 2014. *Prospectus 4 Generation*. Philadelphia: PennDesign.
- Brown, R., Brown L. and Penny Schwartz, P. 2014. *Gwozdziec: Re!Construction*. Norwell-Warszawa: Handshouse Studio & BOOKMARK SA.
- Charola, A. E., McNamara, Ch., and Koestler, R. J., eds., 2011. *Biocolonization of Stone: Control and Preventive Methods. Proceedings from the MCI Workshop Series*. Edited by Smithsonian Institutin, Scholarly Press, Washington: Smithsonian Contributions to Museum Conservation.
- Institute of Fine Arts, 2016. *Annual 2014–2015*. New York: New York University.
- Koestler, R. J., DePriest, P., Rogala, D., and other, 2016. The Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture, Design and Conservation, School of Conservation. *The mechanics of Art Materials and its Future in Heritage Science: a Seminar and Symposium*. Washington, USA, 24–25 October 2016. Washington: Smithsonian Arts and Industries Building.
- Sheppard, R., Ames, D., Reedy, Ch., 1984–2009. *Halfway to Historic*. Newark: University of Delaware Printing.
- The Institute of Fine Arts, 2017. *The Conservation Center of the NYU Institute of Fine Arts*. [online] New York: NYO Available at: <<https://www.nyu.edu/gsas/dept/fineart/conservation>> [Accessed 10 December 2017].

Bevz, M., 2014. Problems of research, preservation and restoration of objects of cultural heritage. Zbirnyk naukovykh prats kafedry Restavratsiyi i rekonstruktsiyi arkhitekturnykh kompleksiv. L'viv: Rastr-7.

Labuns'kyi, V., hol. red., 2017. Is it possible to preserve the Ukrainian past. Nova hazeta [online] 36 (441), s.22. Available at: <http://novagazeta.info/archives_pdf/2017/ng_441.pdf> [Accessed 10 February 2017].

Ministerstvo rehional'noho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrayiny, 2017. DBN A.2.2-14-2016 Contents and contents of scientific and project documentation for the restoration of architectural monuments and urban development. Minrehion Ukrayiny: Kyiv.

Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda, 2015. Fulbright Scholar Program [online] Available at: <http://doir.phdpu.edu.ua/?page_id=146> [Accessed 10 February 2017].

Mykola Bevz¹, Mariana Kaplinska²

EDUCATION AND SCIENTIFIC PROCESSES PROVIDED AT PROFESSIONAL INSTITUTIONS FOR CONSERVATION IN THE USA

Lviv Politechnic National University,
Department of Architecture and Conservation

¹ Mykola.V.Bevz@lpnu.ua;
ORCID ¹0000-0003-1513-7045

² Mariana.v.kaplinska@lpnu.ua;
ORCID ²0000-0001-8270-7349

© Bevz M., Kaplinska M., 2019

Some peculiarities of conservation educational and scientific process proceeded in specialized institutions of the USA East Coast are considered, in particular of the Universities' conservation programs and of conservation laboratories belonging to museums or private firms. The organizational-educational and instrumental issues of conservation education are presented on the selected examples and institutions.

Key words: conservation, education, equipment, the USA, the Department of Architecture and Conservation, experience exchange.